

א) מנהיג כל צרפת ורוב חכמי פרויניצא להתענות ערב ראש השנה, ויש לי סמך בתנחומא באמור אל הכהנים ולקחתם לכם ביום הראשון והלא חמשה עשר הוא אלא ראשון להשבון עונות, בשם ר' לוי משל למרינה שחייתה למלך מס גדול ולא היו פורעין אותה הלך לגבותה עד שנתקרב אצל העיר כעשר מילין יצאו גדולי העיר לאפנמין של סלך ואמרו לו אין לנו מה ליתן למלך הניח להם מחצה, נתקרב יותר אצל העיר יצאו בריזני העיר לקראתו הניח להם מחצה של מחצה, נתקרב יותר אצל העיר ויצאו כולם לקראתו והניח להם הכל, המלך זה הקב"ה, בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עונות בכל השנה, ערב ראש השנה גדולי הדור מתענים ומוותר להם שליש, ביום הם שליש של העונות, בעשרה ימים הבינונים מתענים ומוותר להם עוד שליש, ביום הכפורים הכל מתענים ומוותר להם הכל שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וגו', ואמר בירושלמי כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו וגו' איזו אומה באומה הזאת, בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעמף שחורים ומגדל שערו שאינו יודע היאך דינו יוצא אבל ישראל אינן כן אלא לובשים לבנים ומתעמפין לבנים ומגלחים את שערם ואוכלין ושותין ושמתין שידעו שהקב"ה יעשה להם נסים, ר"ל מנלחין את שערן ערב ראש השנה שלא יהו פרועי ראש ביום הדין, ומתעמפים לבנים לכבוד יו"ט, ואוכלין ושותין ושמתים בראש השנה שכן עזרא אמר להם לישראל אכלו משמנים ושתו ממתקים וגו', וכאן השובה למתענים בראש השנה כי המקרא עומד וצווח אכלו משמנים וגו' ואל העצבו וגו' ובראש השנה הוא דכתיב בספר עזרא, ועוד עשרת ימי תשובה איקרו, ימי צום לא איקרו, והתשובה היא התועלת ולא התענית כדאיתא בתעניות אחינו בני ישראל לא נאמר באנשי נינוה וירא אלהים את שקם ותעניתם אלא וירא אלהים את מעשיהם כי שבו מדרך, ובסוף יומא ומה עינו שאינו נוהג בשבתות וימים טובים ענש, איסור מלאכה שנוהגת בימים טובים אינו דין שיענש, ובברכות שבתות וימים טובים דלא סני דלא אביל אם טעה ולא הזכיר מעין המאורע מחוירין אותו לאחר שפתח בהטוב והמטיב חזור לראש, ובתעניות ירושלמי ככל מתענין חוץ משבתות וימים טובים וחול המועד וראשי חודשים וחנוכה ופודים, ובפ"ק דשבת ירושלמי ר' חייא רבה מפקד לרב אין את יכול למיכל כל שתא חולין בטהרה אכול ואי לא תהא אכיל שבעה יומין מן שתא, פירוש שבעת ימים שבין ראש השנה ליום כפור, זולתי שני ימים טובים של ר"ה שבודאי יש לו לאכול בטהרה, ובכל הימים טובים כמו כן דכיון שחייב אדם למהר את עצמו ברגל כדאמר בחגיגה כ"ש שיש לו לאכול בטהרה לכל הפחות, הא למדת שבעשרת הימים יכול לאכול, רק בטהרה ובתשובה דהכל הלוי בזה, (אב"ן):

ובן כתב רב נטרונאי ביום טוב הראשון של ראש השנה אין להתענות כי מן התורה הוא, אבל ביום טוב שני ובשבת יכול להתענות. ואין נראה לי, כי הוא סותר דבריו, שגם השבת מן התורה, דכתיב ביה: וקראת לשבת עונג, וחמור מיום טוב לגבי אוכל-נפש, וגם יו"ט שני ספק מן התורה הוא ויש להחמיר בו כראשון, דלחלו מהם הזהרו במנהג אבותיכם (נדר"ט יו"ט), ולא הקלו בו אלא לענין סת ובמקום בני תורה אבל במקום שאינן בני תורה לא כדאמר במס' שבת פרק תולין, (אב"ן). אבל דברי רבינו הא"ה הנראים לעינים, שכהב כך ולהתענות בשני ימים טובים של ראש השנה ובשבת שבין ראש השנה לכפור אסור שיהי פרנסי הדור הראשונים אמרו להם לישראל בראש השנה אכלו משמנים ושתו ממתקים, וכן בשבת שובה אין להתענות שיהי מ' באב או ערב שהל בשבת אוכל ושותה כסעודה שלמה בשעה, ורחו את התענית לכבוד השבת, ואף בערב שבת איבעיא לן אם מתענה ומשלים כל שכן שבתות אחרות דלא דחינן משום תענית דרשות לעשות תשובה, ולא אמרו חכמים לדחות עונג שבת אלא לתענית חלום משום צערא דגופא ואין לך עונג גדול מזה שקורעין לו גזר דינו וכו', ואעפ"כ אמרו חכמים ליתב תעניתא

תעניתא על תעניתו, ודרשו ה' בהמצאו לאו בתעניתא תליא מילתא ועשרת ימי תשובה איקרו עשרת ימי צום לא איקרו, וכל מי שאינו רוצה להתענות בהן אין כופין אותו אלא בתעניות הכתובים על פי התורה וע"פ הקבלה, וכל שכן בשבת דאמרינן בפסחים פרק מקום שנהגו הכל טורים בשבת דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת עונג ע"כ :

אמרינן בכריתות השהא דאמרת סימנא מילתא היא ליכול איניש כריש שתא רוביא וכרתי והומי, יתרבו זכותינו יכרתו שונאינו יתמו עונותינו, ומכאן יש לי סמך למנהג פרובינצא לקחת כל ענייני חידוש ולתת על השלחן בלילי ראש השנה לסימנא טבא לכל השנה הבאה, ראש הכבש שנהיה לראש ולא לזנב, וריאה שהיא דבר קל, וכמה דברים, ומנהג אבותינו תורה היא, (אב"ן) :

ב) בראש השנה אומר וברנו וכו' באבות, ומי כמוך אב הרחמים בגבורות, ובאתה קדוש ובכן ובכן ועד המלך הקדוש כראמרינן בסוף מאימתי קורין כל השנה אומר האל הקדוש מראש השנה ועד יום הכפור אומר המלך הקדוש, כל השנה אומר האל המשפט ובעשרה ימים המלך המשפט, ופסקינן הכי המלך הקדוש המלך המשפט ואם אמר האל הקדוש האל המשפט לא יצא וצריך לחזור לראש אם מעה בהאל הקדוש ויאמר המלך הקדוש ואם מעה בהאל [המשפט] חוזר למקום שפסק ויאמר המלך המשפט, לפי שהמלך יושב על כסא דין באלו הימים. האומר וברנו לחיים טובים הרי זה פקח ומשתכר ואע"ג דכי יהיב רחמנא מיכותא לחיי הוא דיהיב לא כל אדם זוכה בה, ועוד צא ולמד מפילגש בגבעה על שלא כחננו אם לצנח ואם להנצח ראה מה היה סופם ובסוף שבחנו עלתה להם והצליחו, (אב"ן). וכן מנהג צרפת, וכן בספר חיים טובים, וכן וכתוב לחיים טובים. אתה בחרתנו יעלה ויבא מלוך והשיאנו, בכל צרפת אין אומרים והשיאנו בר"ה וכפור לפי שברכת המועדים לא נכתבה אלא בשלש רגלים שנאמר עליהם איש כמתנת ידו, כך קבלתי מרבנותינו בצרפת, והשיאנו לשון והשיאו אותם, והמענינו, ויש אומרים כמו השא ובאת :

ג) מנהג כל ישראל להתפלל בכריעה בר"ה ובכפור לפי שאנו תלויין בדין וכל התלוי ועומד בדין דינו להתפלל בכריעה שכן מצינו בשלמה המלך ויהי בכלות שלמה להתפלל אל ה' קם מכרוע וגו' ומלך נדון בכל יום, וצא ולמד מרביאל שהלשינוהו על התפלה ראה מה כתיב בו וזמנין תלתא הוה בריך על ברכוהי ומצלי קדם אלהיה וגו', כך מצאתי במדרש, (אב"ן). ודברך מלכנו אמת וקיים לעד מנהג לאמרו בכל גבול ישראל, ויש לי סמך קצת בפרקי ר' אליעזר (פרק י"א) בין השמשות גורש אדם מגן ערן שנאמר אדם ביקר כל ילין ובא שבת ונעשה לו סניגור והליץ לו יושר, ובמדרש תהלים עיקר הסמך (במדרש) שמעה ה' צדק, לעולם ה' דברך נצב בשמים וגו', למשפטיך עמדו היום, אמר רוד לפני הקב"ה רבש"ע דברך שהצבת לאדם הראשון ביום זה לרון את בניו ברחמים כאשר דנתו ובא השבת והליץ עליו יושר כן תעשה לנו, לפי שהקב"ה ככ"ה באלול ברא העולם כדאיתא בב"ר וסדר עולם רבה ובפרקי ר' אליעזר ויום שלשים של אלול שהוא ר"ה נוצר אדם ביום הרין ויצא בדימוס כו' אתה סימן לבניך כו', לכך קבעו ודברך אמת, ושלוש, (אב"ן) :

ד) בראש השנה פ"ד בראשונה היו מקבלין ערות החדש כל היום, פירוש יום שלשים של אלול, פעם אחת נשתהו העדים מלבוא ונתקלקלו הלויים בשיר התקינו שלא יהו מקבלין אותם אלא עד המנחה ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה נהגין אותו היום קדש ולמחר קדש, פירוש במנהג בעלמא משלימין אותו בקדושתו אחר שהתחילו לקדשו, אבל עיקר קדושה משני הוא מכיון שאין מקבלין העדים בראשון מן המנחה ולמעלה וחשבון המועדות לדידהו משני, מכאן למדנו שיש לנו לברך בשני כבראשון, שאם סנהגנו לעשות הב' הימים כבזמן הבית על ידי מנהג האבות עיקר קדושה לדידהו הוי משני כראמרינן, ואם כן יש לנו לברך שהחיינו בשני יותר מן הראשון, ואי משום ספק אנו עושים

עושים אותם שלא נתבקר לנו היאך עושין אותם בארץ ישראל הו' להו כשני ימים טובים של גלויות דמברכים זמן בתרויהו מספק , ואע"ג דשני ימים טובים של ר"ה קדושה אחת הן היינו לענין מוקצה ונולד כדאמר רבא בריש מסכת יו"ט הלכתא כוותיה דרב בהני הל' בין לקולא בין לחומרא, חדא האי, ושבת ויום טוב קדושה אחת הן ונולדה בזה אסורה בזה, ושני ימים טובים של גלויות נולד בזה מותרת בזה שהן ספק, אבל לענין זמן מברכינן בכל ימים טובים בין בשל גלויות בין בשל ראש השנה בב' לילות, כך קבלתי בצרפת בשם רבינו רב יוסף טוב עלם ובשם רבינו יעקב ז"ל, (אב"ן). וכן מנהג צרפת ופרובינצא :

(ה) **ואמר** רב פלמוי שיש שנהגו לומר יעלה ויבא ויש שאין אומרים אותו אלא במוסף בזכרונות, והכל הולך אחר המנהג ואין להקפיד בזה, וצריך לומר ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה ואת יום מקרא קדש הזה, וי"ל הטעם משום דקיל כרבן גמליאל דאמר ראש השנה ויום כפור כרגלים לענין אבל וכולהו מועדי ה' מקרא קדש מיקרו, וכן מנהג ספרד בימים טובים וחוליהם לומר את יום פלוני ואת יום מקרא קדש הזה, אבל בצרפת ופרובינצא אין אומרים את יום מקרא קדש הזה, ויש לי סמך למנהג ספרד דהניא בספרי יכול לא יהא יום הכפורים מספר אלא אם כן התענה בו וקראו מקרא קדש וכו', וברושלמי ובמכילתא בפלוגתא דר' אישיה ור' יונתן ראש חדש יוכיח שיש בו קרבן מוסף ומותר בעשיית מלאכה סה לראש חדש שאין קרוי מקרא קדש תאמר בחולו של מועד שקרוי מקרא קדש ודין הוא שיאסרו בעשיית מלאכה, פירוש אלא אם כן לצורך מועד או אין לו מה יאכל או בדבר האבוד שהתירו חכמים, וא"ר עקיבא הרי הוא אומר אלה מועדי ה' מקראי קדש הא למדת שכל המועדים נקראו מקראי קדש, וכן מצאתי במסכת סופרים שצריך לומר במועדים את יום פלוני הזה ואת יום מקרא קדש הזה, אבל מאחר שאנו אומרים את יום חג המצות הזה זמן חרותנו באהבה מקרא קדש זכר ליציאת מצרים למה יזכר ב' פעמים ודיו בכך כמנהג צרפת ופרובינצא, וכן כתב רבינו האי אין אומרים בבבל בעבודה אלא ביום חג פלוני אבל במוסף אומר מקרא קדש זכר ליציאת מצרים וכן כתב רב עמרם, וכן נהגו בכל גבול ישראל וזלתי בספרד, (אב"ן) :

(ו) **ואמר** רב יהודאי ז"ל וכהן צדק יחיד בכל תפלותיו ואמר מלוך כמ"ש חז"ל המליכוני עליכם כדי שיעלה זכרונכם לפני לטובה ובמה בשופר, וכן מנהג בשתי ישיבות, ואין אומרים הלל בר"ה מרתנן העובר לפני התיבה בי"ט של ר"ה השני מתקיע ובשעת ההלל הראשון מקרא את ההלל, מדקאמר ובשעת ההלל מכלל דבראש השנה לא יאמר הלל ומפורש לעיל בהלכות הלל. השני מתקיע המהפלא המוסף, ובשעת הגזירה שנו, ירושלמי ר' יעקב בשם ר' יוחנן מפני מעשה שאירע פעם אחת תקעו בראשונה והיו השונאים סבורין שמא עליהם הם הולכים ובאין עמדו עליהם והרגום נמנעו מלתקוע ותקעו בתפלה המוסף מנו דאינון חמי לון קרו את שמע ומצלו וקרו בתורה ומצלו ותוקעין אינון אמרין בנימוסיהון אינון עסקין (ולא אשנחו) ואע"ג דבטלה הגזירה תקנתא מיהא לא עקרה, ואמר רב האי ז"ל מדאמר השני מתקיע ולא אמר תוקע מכלל שצריך אחר לתקוע ולא החזן אבל איסור אין בו, על כן אם יש אחר לתקוע יתקע ואם לאו יתקע החזן. ואחר שאין בו הלל כי הוא יום דין אחר ר"ה וכפור שחל בשבת אחר השבע ברכות למנחה אומר צדקתך וצדקתך צדקתך כשבת לברה אחר אבינו מלכנו, בין למאן דסבירא ליה דקאו משום הכי הוא, ומפורש במנחה לשבת :

(ז) **ובצרפת** ופרובינצא נהגו לומר מראש השנה ועד יום הכפורים אבינו מלכנו ולא נהגו כלל בספרד, ויש סמך למנהג צרפת דאמרין בתעניות מעשה ברבי אליעזר שירר לפי התיבה ואמר כ"ד רגנות ולא נענה ירד אתריו רבי עקיבא ואמר

ואמר אבינו מלכנו חמאנו לפניך אבינו מלכנו אין לנו מלך אלא אתה אבינו מלכנו רחם עלינו ונענה, (אב"ן) :

(ח) יסוד הערמי ויש שחותמין בראש השנה והנחילנו בשמחה ובששון כל משפמי צדק ובשאר מועדים והנחילנו ה' אלהינו בשמחה ובששון מועדי קדשך, ואין בזה שינוי מסבב ברכות, ובצרפת וקדשנו במצותיך ודברך מלכנו אמת וקים לעד וכו'. ואין מזכירין בראש ואת יום ראש חדש הזה דאמרינן בפרק ככל מערבין דוכרון אחד עולה לכאן ולכאן, וכן אמרינן בירושלמי אמר ר' יעקב בר אחא בשם ר' דוסא העובר לפני התיבה ביום של ראש השנה אין צריך להזכיר ראש חדש עם של ר"ה כלל, ועוד כתיב תקעו בחדש שופר בכסה איהו חג שהחדש מהכסה בו הוא אומר זה תשרי, ופירש רש"י ראה הוא מזכיר במוספין קרבנות ר"ה ואינו מזכיר של ראש חדש נמצא כמעט את המוספים שהוא אומר את מוספי יום הזכרון הזה ולא יפרש את של ראש חדש כי אם של ר"ה וטוב לו שלא יזכיר כלל דהא כיון שאמר כמו שכתוב בתורתך שוב אינו צריך כדאיתא בסוף ר"ה, כך מצאתי בתשובות בצרפת, ואם חל בשבת מזכיר של שבת החילה הדתיר ושאינו תדיר תדיר קודם :

(ט) ואמר רב האי ז"ל הלכה ביהשראל לברך לשמוע בקול שופר ולא תזוז מינה, וז"ל שאין לו לברך לתקוע בשופר או על תקיעת שופר כמנהג צרפת כמו על מקרא מגילה, מפני שמגילה יוצא בה בקריאה לבדה אע"פ שלא השמיע לאזנו כדאיתא בברכות נמצא שהקדיאה עיקר אבל תקיעת שופר צריך שישמע התוקע קול שופר ואם לא שמע לא יצא כדאמרינן התם זימנין דמיפק רישיה ואכתי שופר בבור ואם היה אדם תוקע בבור ואדם שהוא חוץ לבור אם קול שופר שמע יצא ואם קול הברה שמע לא יצא נמצא שהשמיעה עיקר ולא התקיעה שאין כוונת הלב הלוייה בה, אבל במגילה שהבנת הלב הלוי כה די לו בקריאה בלא שמיעה כקריאת שמע, (אב"ן). וביוסוד הערמי (לשמוע) לתקוע בשופר וכן רוב מקומות באלמאניא, וכן בצרפת מברכים על תקיעת שופר ולא יתכן, אך בפרוניציא ובספרד מברכים לשמוע בקול שופר וכן עיקר כמנהג רבינו האי : (י) והתנן כשם שלוח ציבור חייב כך כל יחיד ויחיד חייב (דברי ר' מאיר) רבן גמליאל אומר ש"צ מוציא את הרבים ידי חובתן הניא אמרו לו לרבן גמליאל לדברין למה ציבור מתפללים וכו' אמר להם לדבריהם למה ש"צ מתפלל א"ל להוציא את שאינו בקי. וירושלמי הלכה כרבן גמליאל באילין תקיעתא וכו' והוא שיהא שם מראש התפלה, ובבבלי א"ר שמעון חסידא לא פטר רבן גמליאל אלא עם שבושדות דאניסי ודקיימי בבית הכנסת דשמעי משליחא דציבורא מתחילה ועד סוף, אבל דעיר דלא אניסי ודקיימי בבית הכנסת ולא שמעי משליחא דציבורא לא פטר ומיחייבי לצלווי, וכן כתב רבינו סעדיה ברכות של ראש השנה שלוח ציבור מוציא ידי חובת העומדים שהם העומדים ומכוונים להפלתו מתחילתו ועד סופו ואין צריכין עוד להתפלל :

(יא) וכתב רב משה גאון ז"ל יחיד דמצלי בראש השנה אי נמיר עלינו לשבח לימא ליה בלחישא ואי לא לימא מלוך, ולא ליחקע ליה חבריה על סדר התקיעות כי היכי דתקע לש"צ אלא כי היכי דמתרמי ליה, דתניא כשהוא שומען שומען על הסדר ועל סדר ברכות ולא אמרו אלא בחבר עיר אבל שלא בחבר עיר שומען על הסדר ושלא על סדר ברכות, פ' על הסדר תשרת תשרת שלשת פעמים כל סימן וסימן ועל סדר ברכות שלשת הסימנים למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות :

(יב) וכתב רב נטרונאי דנהיגין בתרתין מתיבתא בראש השנה לצלווי שליח ציבור השע וציבור לצלווי שבע דנפקין להו מתשע בצלותא דשליח ציבור, ויחיד בביתו תשע להוציא ידי חובתו במלכויות וזכרונות ושופרות, וכן כתב רב עמרם ז"ל אותן בני אדם שאינן באין לבית הכנסת חייבין בתשע דלא פטר רבן גמליאל אלא

עם שבשדות וכו'. וכן כתבו רבינו שרירא ורבינו האי ז"ל כרב נטרונאי ז"ל :

(ג) **ומנהג** כל ישראל שהציבור מתפללים תשע, וראיות הרבה מדהנן כשם שש"צ חייב כך כל יחיד ויחיד חייב, ושליח ציבור מתפלל תשע לכולי עלמא, ועוד דאמרו לו לרבן גמליאל לדברך למה ציבור מתפללים אמר להן כדי להסיר ש"צ לעבור לפני התיבה בקולרם ולהוציא את שאינו בקי וש"צ תשע הוא דמצלי כמה שמדרו לו ואם הם מתפללים שבע טה יסדרו לו, ועוד היה לו להשיב כלום ציבור מתפללים תשע שלא יצטרך ש"צ להוציאן, ועוד דקאמר להם ר"ג לדבריהם למה ש"צ יורד והלא צריך לירד ולהוציאם בהשע שלא התפללו אלא שבע, ותו לא מירי, (כך כתב הרב ר"י אבן גיא):

(ד) **ואמר** ר' יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב את השמן, ומדחלי טעמא בערבוב שמן למרנו שאם שמע תקיעות דמיושב ולא מעומד או מעומד ולא מיושב כגון שנמרפה לו השעה יצא דעיקר המצוה תשע תקיעות ותו לא :

(טו) **ותנן** מי שבירך ואח"כ נהמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע שלש פעמים, סדר תקיעות שלש של שלש שלש, ואמר ר' יוחנן שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום יצא, ממ' בני אדם כאחד לא יצא, כזה אחר זה יצא, ואף בסירוגין ואף כל היום כולו וכלכד על הסדר. וברושלמי תקיעות אפילו שומען כל היום יצא והוא ששמען על הסדר :

(טז) **ובבבלי** ברכות ותקיעות דכל השנה אין מעכבות זו את זו, אית דמפרישי שאם הקדים אהבת עולם ליוצר אור כדאיתא בפרק היה קורא ובפרק אמר להם הממונה, וברירושלמי דפ' היה קורא, ובשעת הרחק כי ההם בענין התמיד שהיו משימין, ואיכא דאמרי ברכות ותקיעות של תעניות, אם הקדים ברכה לחבירתה ממש הנוספות מי שענה, והקדים תרועה לתקיעה, אבל ברכות דר"ה ויו"כ ותקיעותיהם מעכבות שאם הקדים זכרונות ושופרות למלכויות ותרועה לתקיעה לא יצא דאמר הקב"ה אמרו לפני מלכויות זכרונות ושופרות, מלכויות כדי שהמליכוני עליכם, זכרונות כדי שיעלה זכרונכם לפני למוכה ובמה בשופר :

(יז) **וסדר** התקיעות פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע, והניא בתוספתא תקיעות וברכות בין שהקדים ברכות לתקיעות או תקיעות לברכות יצא, וביחיד אבל בציבור לא יצא, דהניא כשהוא שומען שומען כו', לעיל :

(יח) **ויחיד** שלא תקע חבירו תוקע לו ויחיד שלא בירך אין חבירו מברך לו, פירוש שלא התפלל ברכות של ראש השנה, למרנו מזה דיחיד נעשה שליח לחבירו יחיד להוציא יד חובת מצות שופר, וכן במגלה וכן בכל המצות, אך אין יחיד נעשה שליח לחבירו יחיד להוציא יד חובת תפלה אלא כשהוא ש"צ, וכדאיתא בסוף פרק ראווה בית דין כל הברכות כולן אע"פ שיצא מוציא כמדי דהויא חובת יחיד וחובת ציבור בכל המצות דיחיד נעשה שליח לציבור וליחיד אע"פ שיצא מוציא, אבל תפלה וכיוצא בה דאין שליחות ליחיד אלא בעשרה אין יחיד נעשה שליח להוציא חבירו בין יצא בין לא יצא אלא בציבור, הרב ר' יצחק אבן גיא ז"ל :

באתי לפרש בקוצר עניני התקיעות

(יט) **שנינו** סדר תקיעות שלש שלש שלש, דבר"ה ויו"כ של יוכל כתיבי שלש תרועות, שבתון זכרון תרועה, יום תרועה יהיה לכם, והעברת שופר תרועה בחדש השביעי, וכל מקום שנא תרועה פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה כרמזכח התם, ותרועה מתורגם יבבא, וכתיב באימיה דסיסרא ותייבב אם סיסרא, ולא ידעין אי גנחוי גנחא (אי) וילילי ילא וסתמא ברישא גנח והדר יליל, אי גנחא ולא ילא או ילא ולא גנחא, ולצאת ידי חובה מן אלו הספיקות, עושין תשר"ת תשר"ת כל אחד שלש פעמים, שברים (לשון) גניחות

גניחות שלשה כדרך הגונת מתוך צערו, וילול התרועה שהיא אחר גניחת האדם הארוכה כסוף גניחותיו הקצרות, ושיעור תקיעה בתרועה ותרועה כשלוש יבבות, ואי גניחה ויללא הא עבידנא תשר"ת, ואי גניחא ולא יללא הא עבדינן תש"ת, ואי יללא ולא גניחא הא עבדינן תר"ת, הא בלאו הכי לא מני משום הפסק בין פשוטות לתרועות, דאי גניחא ולא יללא מפסקא תרועה בין שברים לתקיעה שבסוף תשר"ת, ולהכי עבדינן תש"ת, ואי יללא ולא גניחא הא מפסקא להו שברים בין תקיעה ראשונה לתרועה שבתשר"ת, ולהכי עבדינן תר"ת. הרי לך שבתשר"ת תש"ת תר"ת יצאנו מכל הספיקות וההפסקות וקיימנו תרועה אחת לברכה. ולשלשת התרועות צריך הבא לצאת ידי חובה לעשות אלו שלשת הסימנים כל אחד שלש פעמים שהם שלשים קולות כנגד שלשים תקיעות שהיו במקדש בירושלים :

ב) ולסדר המוסף יש לעשות אלו שלשת הסימנים פעם אחת למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות, וחשו חכמים למורח הציבור ואחרי שעשאו מיושב נמנעו לעשותן מעומד על סדר הברכות אע"פ שעל סדר הברכות הוא העיקר. ומנהג ספרד ופרובינצא כך, תשר"ת למלכויות תש"ת לזכרונות תר"ת לשופרות, ובין כולם ארבעים. אך בצרפת יש מקומות שעושין תשר"ת למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות על פי רבינו יעקב מ"כ, וכן עושין בכל קנפניא ובורגוניא, דשוב לנו לחוש על הספיקות ולא לחשו על ההפסקות דא"ר יוחנן שמע תשע תקיעות בהשע שעות ביום יצא. זו היא סברת רבינו יעקב ג"ע וכן עיקר. (אב"ן) :

בא) ושמעתי כי במדינת בבל עושין מאה קולות, וכך כתוב בערוך בערך פע, מאה פעיות דפעיא אימיה דסיסרא*, וכך מנהגו, מיושב ל' קולות כמנהג כל הגולה, וכן מעומד למוסף כשהיחידים מתפללין אחד תוקע להם על סדר הברכות שלשים קולות, שלשת הסימנים למלכויות וכן לזכרונות וכן לשופרות, וכששליח ציבור אומר המוסף בקול רם להוציא את שאינו בקי תוקעים שלשים על סדר הברכות, הרי צ' קולות. ולאחר סיום התפלה לפני קריש בהרא תוקע להם היחיד עשרה קולות כדאמר לא שמע אינש קול אודניה מקל תקיעיא דבירושלים, הרי ק' קולות. כנגד ק' פעיות דפעיא אימיה דסיסרא כך קיבלתי, ומצאתי סמך לדבר בפרשת אמור אל הכהנים בילמדנו, וזה שאמר הכתוב הן אתם מאין ופעלכם מאפע וגו'. הן אתם מאין מליחה סרוחה ופעלכם מאפע ממאה פעיות שהאשה פועה בלדתה צ"ט למיתה ואחת לעות החיים, וצריך לפרש שצריך לומר כשנתייבבה חבלי יולדה באו לה כאשה היושבת על המשבר וכיולדה פתחה ונבעתה. ושלוש, (אב"ן הירחי) :

בב) תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת, ירושלמי ר' אבא בשם ר' זעירא אמר אפי' אחת אין בידו, למה רישא גבי סיפא מצמרף וסיפא גבי רישא מצטרף, לא רישא אית לה סיפא ולא סיפא אית לה רישא, וכדאמר בבבלי למיטרא דסבר רבה דאמר שמע מקצת תקיעה בבור ומקצת תקיעה חוץ לבור יצא דשמע תחילת תקיעה בלא סוף או סוף בלא תחילה יצא והא הנן תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים אין בידו אלא אחת ואמאי ליסלק לה בתרתי, אפסוקי תקיעתא מהרדי לא מפסקינן כלומר ולא יעלה כלל אפילו לאחת אבל שמע סוף בלא תחילה או תחילה בלא סוף יצא ובלבד שיהא בו שיעור תקיעה, הרב אבן גיאת ז"ל. וכתב רבינו האי ז"ל שכן המנהג ורואי לעשות שמשעה שבירך התוקע לשמוע בקול שופר לא יסיח כלל וכן הציבור עד שישלימו כל התקיעות מיושב ומעומד, ואין צריך לברך בהקיעות מעומד שדעת המכרך על כל התקיעות ואעפ"כ אם סח אינו חוזר ומכרך דנמצאת ברכה שאינה צריכה ועובר על לא תשא, ואם נאנס ולא יכול להשלים כולם יעמוד אחר תחתיו ששמע הברכה ואינו צריך לברך לפי שאין מכרך לתקוע אלא לשמוע וכיון ששמעו כולם יצאו ידי ברכה, אבל אם בא מבהיץ * בערך סס לימא כל זס, רק שמיני מש"כ נסס הילמדנו כסוף הכיוון : זה

ההתקוע השני ולא שמע הברכה חייב לברך, וכן מצאתי בשם רבינו מאיר ז"ל מצרפת. בפרק כיסוי הדם א"ר חנינא מורה ר' יהודה וכו' דהסח בין שחיטה לשחיטה חייב לחזור ולברך דמאחר דאי בעי שחית ליה לעוף השני אי בעי לא שחית הסיה דעתו מברכה ראשונה שכבר נמר מצותו, וכן אמרו הכח בין הפילה להפילה חייב לחזור ולברך שהרי כשסח בינתים הרי נמר מצותו שבירך שהרי הפילה של יד אינה מעכבת של ראש ושל ראש אינה מעכבת של יד ועל כן הסיח דעתו מן הברכה וצריך לחזור ולברך, אבל מצוה שבירך עליה והפטיק וסח בינתים ולא סגי דלא יקיימנה וישלימנה אינו צריך לחזור ולברך שהרי לא הסיח דעתו מן הברכה שבירך על אותה מצוה שהרי יש לו לגמרה, כגון תקיעת שופר וקריאת ההלל וקריאת מגילה וק"ש וביוצא בהן דלא סגי ליה שלא יגמור את שמע כוליה אין צריך לחזור ולברך, הילכך אם בירך על מצות תקיעה ותקע תשר"ת וסח בינתים אין צריך לחזור ולברך דלא סגי ליה שלא יגמור כל הלכות תקיעת שופר ולא הסיח דעתו מן הברכה, כך שמעתי, (אב"ן), וכן כתב רבינו סעדיה ז"ל דאין רשות לתקוע ולשמועים לשוח עד שישלימו כל התפלה. וכתב רב עמרם כי היה מנהגם אחר סיום התפלה לעשות תרועה לברך לערבב את השמן וכן מנהג כשתי ישיבות, ורב האי כתב לא בהורת מנהג אנו עושין אלא מדכי אתא רבי יצחק ואמר כי מסיים ש"צ תקיעתיה ביבנה לא שמע איניש קל אודניה סקל תקועייה דבירושלים. הא למדת שהיחידים היו רגילין לתקוע אחר התפלה ואם אינן עושין אין עכוב בדבר שכבר יצאו ידי חובתן :

נג) למוסף כך המנהג כמו ליוצר ואומר עלינו לשבח ואחילה לאל שהוא רשות, על כן נקוה לך, ואומר עשרה מלכויות וזכרונות ושופרות, שלש מן התורה שלש מן הנביאים שלש מן הכתובים ומשלים בשל תורה, מ"מ הלכה כר' יוחנן בן גורי שאם אמר אחד מן התורה אחד מן הנביאים אחד מן הכתובים יצא. מלוך והשיאנו, ובצרפת אין אוסרים אותו, ומתחילין וקדשנו במצותיך. תשר"ת, היום הרת עולם פסוק הוא בירמיה ורחמם הרת עולם, היום הריונו של עולם, כראמר רבא כמאן אמרינן זה היום החלת מעשיך כמאן כר' אליעזר דבארשי נברא העולם, בראש השנה בפ"ק, ותוציא לאור משפטנו קדוש, והאומר ותוציא לאור משפטנו היום לא כיון יפה שאין ברין להחזיק עצמנו כצדקים נמורים ושנתבים ונחתמים לאלתר לחיים כי אם כבינונים שתלויים ועומדים עד יו"כ, כך קבלתי בצרפת. ובמקום שיש ש"צ אין היחיד אומר עלינו לשבח, יסוד העטרמי, וכן מנהג צרפת, אך בפרובינצא ובספרד ראיתי שהיחידים אומרים אותו אף בציבור, ואיני יודע חילוק בין ביחוד בין בציבור, ומשלימין התפלה. ומנהג צרפת לומר השליח ציבור אחר המלכויות ארשת שפתינו יערב לפנך אל רם ונשא מבין ומאזין מביט ומקשיב קול תרועתנו ותקבל ברחמים סדר מלכויותנו קדוש, וכן לזכרונות וכן לשופרות, וכן כתב רב עמרם, אך בצרפת ובפרובינצא אין מנהג לאומרו. ומנהג צרפת אחר הקדושה אומר החזן כי מקדישך כערך קדשת נאה לקדוש פאר מקדושים וכו', ובכך יתקדש שמך ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עיר קדשך ועל מלכות בית דוד משיחך ועל ציון משכן כבודך ועל מכוונך ועל היכלך, ויש לי סמך במדרש לפי שמאסו ישראל ביטי ירבעם בן נבם בשלשה דברים במלכות שמים ובבית המקדש ובמלכות בית דוד, שנאמר ראה ביתך דוד ומאסו להם בית המקדש ומלכות בית דוד, איש לאהליו אל תקרי לאהליו אלא לאלהיו שמאסו להם מלכות שמים, ואינן נגאלין עד שיבקשו שלשתן שנא' ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל ה' ואל טובו באחרית הימים, ובברכת בונה ירושלים תקנום חכמים ומבואר בהלכות סעודה, (אב"ן) :

כד) מנהג צרפת להתחיל בראש חדש אלול ואילך לתקוע בכל יום, ויש לי סמך לדבר בפרקי ר' אליעזר בראש חדש אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה והעבירו שופר בכל המחנה שהרי משה עולה להר ולא יתעו עוד ישראל אחרי ע"ז

ע"ז, והקב"ה נתעלה באותו שופר שנא' עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר, לכך התקינו לתקוע בראש חדש אלול בכל שנה ושנה, והצרפתים עושים אף משם ואילך, (אב"ז):

(כה) **מנהג** כל ישראל להשכים ולומר התנונים מראש השנה ועד יו"כ שהם ימי רחמים כדאיתא בראש השנה דרשו ה' בהמצאו אימתי בעשרת ימים שבין ר"ה ליום הכפורים, ויש מקומות כספר שמקדימין מראש חדש אלול, ויש לי סמך למנהגם לפי שעלה משה למרום בר"ח אלול לקבל לוחות האחרונות וירד ביום הכפורים ולכך הוקבע לדורות יום סליחה ומחילה שנאמר לו סלחתי כדברך, (אב"ז):

(כו) **ותשע** ברכות שאנו אומרים בתפלת המוסף בראש השנה אמרינן כירושלמי במסכת ראש השנה א"ר אמי קרמינגנאה כנגד תשע זכירות שאמרה חנה בתפלתה וכתוב בההיא פרשתא ה' ידן אפסי ארץ, הרי ביום הדין מדברת רחנה נפקדה בראש השנה כדאיתא בראש השנה שלש עקריות נפקדו בראש השנה, ירושלמי בפרק כמה מדליקין ובפרק בכל מערבין מודים חכמים לר' יהודה בשני ימים טובים של ראש השנה שהן מתקנת נביאים הראשונים כו', מי גרם להם להיות שומרים שני ימים בסוריא על שם שלא שמרו יום אחד בארץ והם סוברים שמקבלים שכר על שני ימים ואינן מקבלים שכר אלא על יום אחד, והוא הדין לשתי חלות בסוריא, ר' יוחנן קרי עליהון וגם אני נתתי להם חקים לא טובים, כך מצאתי, (אברהם בן נתן):

בריך רחמנא דסייען .

הלכות צום כפור

(כו) **יום הכפורים** אסור באכילה ובשתיה וברחיצה ובסיכה ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, המלך והכלה ירחצו את פניהם והחיה תנעול את הסנדל דברי ר' אליעזר וחכמים אוסרין, והלכה כר' אליעזר דיהיב טעמא הכי, המלך דכתיב מלך ביפיו תחוינה עיניך, כלה מאי טעמא (אמר רב) כדי שלא התגנה על בעלה ועד אימת מיקרי' כלה עד שלשים יום. ותחיה תנעול את הסנדל מאי טעמא משום צנה, שמואל אמר אם מחמת עקרב שרי. והני חמשה עינין דמתניתין אסמכינהו רבנן אקראי דכתיב ביום הכפורים שבת שבתון, שבת שבהון, ובעשור, ואך בעשור, והיתה זאת לכם לחוקת עולם, ושתייה בכלל אכילה היא דכתיב ואכלת לפני ה' אלהיך מעשר דגנך תירושך ויצהרך וכתוב אחד אומר ונתת הכסף בכל אשר תאוה נפשך בכקר וכצאן וכיין ובשכר וגו'. וכולהו ילפי להו מקראי, אכילה ושתייה כתיב הכא תענו את נפשותיכם וכתיב התם ויענך וירעיבך מה להלן עיניו דרעבון אף כאן עיניו דרעבון. רחיצה דכתיב ולאביתר הכהן אמר המלך ענתות לך על שרך וגו' וכתיב כי אמר העם רעב ועיף וצמא כמדבר, רעב מלחם וצמא ממים עיף מרחיצה וכתיב מים קרים על נפש עיפה ואם נאמר משהיה הוה כתב בנפש, ואיקרי עיניו דכתיב וכי התענית בכל אשר התענה אבי, סיכה דכתיב לחם חמודות לא אכלתי ובשר ויין לא מא אל פי וסוך לא סכתי וכתיב אשר נתת לך להבין ולהתענות וגו'. נעילת הסנדל דכתיב ודוד עולה במעלה הויתם עולה וכוכה וראש לו חפוי והוא הולך יחף ואיקרי עיניו דכתיב וכי התענית בכל אשר התענה אבי. ותשמיש המטה דכתיב אם תענה את בנוהי אם תענה מתשמיש: ומיבעי ליה לאיניש ליקורי ליומא דכפורי בכסות נקויה דאמר ליה ריש גלותא לרב המנונא מאי דכתיב לקדוש ה' סכונד א"ל זה יום הכפורים שאין בו לא אכילה ולא שתייה אמרה תורה כבדהו בכסות נקויה (שם ק"ט):

(כח) **ת"ר** ההולך להקביל פני רבו או פני אביו או מי שהוא גדול ממנו בחכמה עובר במים עד צוארו ואינו חושש, איבעיא להו הרב אצל התמיד מאי ולא איפשטא

ואזלינן

זאולנין לחומרא, רבא שרא להו לבני עבר וימינא למיעבר במיא לנמורי פירי, א"ל אביי לרבא הניא דמסייע לך שומרי פירות עוברין עד צוארן במים ואין חוששין :
 (בט) רב יוסף שרא להו לבני בי תרבו למיעבר במיא למיתי לפירקא, ולמיול נמי כרי שלא
 ההא מכשילין לעתיד לבא, ולמיעבר למשאל שמעתא עובר ובלבד שלא יוציא ידו
 מתחה חפת חלוקו, ובשבת עובר דרך מלבוש ובמנעל אבל בסנדל לא. ואסור לישוב בטיט
 המטפחת ביום הכפורים :

(ל) רב יהודה מצמנן בקרי דמותי להצמנן בפירות רבה מצמנן בינוקא רבא מצמנן בכסא
 דכספא, וה"מ חסידא אבל מליא אסור ודהספא מליא נמי אסור דילמא אתי
 לאיזדרבוויי. כל מי שאוכל ביום זה כשיעור כותבת גדולה שהוא פירי תמרה או ששותה
 מלא לוגמיו של מים או מאחד מכל מיני משקין מתחייב כרת דאמרין האוכל ביום
 הכפורים ככותבת הגסה וגרעינתה או ששותה מלא לוגמיו של מים או מאחד מכל מיני
 משקים נתחייב כרת, וכל דבר אוכל המיוקו באוכלו אם עבר ואכלו פטור, וכן משקה,
 דאמרין האוכל אכילה גסה כיו"כ פטור ודוקא שהווק מאותה אכילה, ואמרין נמי כס
 פלפלי ביומי דכפורי פטור פירוש שהוא מיוק לו. והינוק כל זמן שלא הגיע לכלל י"ג שנה
 ויום אחד ותינוקת לכלל י"ב שנה ויום אחד אם אכלו ביום הכפורים אינן חייבים כרת הא
 אם הגיעו חייבים כרת. ואמרין תינוק בן תשע בן עשר מחנכין אותו לשעות בן י"א בן י"ב
 משלימין מדרבנן בן י"ג משלימין מדאורייתא, וכן בתינוקות :

(לא) **ומאכילין** חולה ומעוברת המסוכנים ביום הכפורים כין על פיהם כין ע"פ הרופאים,
 שני רופאים זה אומר צריך וזה אומר צריך וזה אומר צריך ואפילו החולה עצמו
 אומר אינו צריך שומעין לזה שאומר צריך, וכל שכן שאם החולה אומר צריך ששומעין
 לו, ואפילו בקשו דבר האסור באכילה נותנים להם דאמרין עוברת שהריחה בשר קדש
 או בשר טמא הוחבין לה כוש כרוטב אם נתיישבה דעתה מוטב ואם לאו מביאין לה
 רוטב עצמו אם נתיישב דעתה מוטב ואם לאו מביאין לה שומן עצמו שאין דבר עומד
 בפני פיקוח נפש חוץ מג' דברים שמוטב שימות בהן או יהרג ואל יעבור, ואלו הן ע"ז
 וג'ע וש"ד כרמוכת במסכת פסחים אבל כל דבר חוץ מאלו אינו עומד בפני פיקוח נפש
 דכל ספק נפשות להקל :

(לב) **מי** שאהו בולמוס מאכילין אותו דבר טמא עד שיאורו עיניו, מי שנשכו כלב שזמה
 אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו ור' מתיא בן חרש מתיר ויחיד אצל רבים
 הוא והלכה כרבים, ועוד א"ר מתיא בן חרש החושש בפיו טטילין לו סם בשבת וקיימא לן
 כוותיה בהא דלא פליגי רבנן עליה בהא דהא ר' יוחנן חש בצפירנא ועברו ליה סם בשבת
 והוא חולי שמתחלה כפה וגומרת בבני מעים מאי סימנא כד רמי מירי בככיה ואתי ליה
 מבני דרי, פירוש הבשר שבין שיניו, והיינו טעמא דקתני משלין לו סם בשבת משום
 דה"ל ספק נפשות וכל ספק נפשות רוחה את השבת לאהווי ספק שבת אחרת, היכי דמי
 כגון דאסדוה להמניא יומי ויומא קמא דשבתא מהו רתימא לעכביה עד לאורתא כי היכי
 דלא נחיל עליה תרי שבתא קמ"ל :

(לג) **תניא** נמי הכי מחמין חמין לחולה בשבת בין להשקותו בין להברותו ואין אומרים
 נמתין לו עד שיבריא אלא מחמין חמין לחולה בשבת מיד, וספיקו דוחה
 שבת ולא ספק שבת זו בלבד אלא אפילו ספק שבת אחרת ואין עושים דברים הללו לא
 ע"י נכרים ולא ע"י קטנים אלא ע"י גדולי ישראל ואין אומרים לעשות דברים הללו לא ע"י
 נשים וע"י כותים אבל מצטרפי לדעת אחרת :

(לד) **ה"ר** מפקחים פיקוח נפש בשבת והוריו הרי זה משוכח וא"צ ליטול רשות מבית דין
 כיצד ראה תינוק שנפל לים פורש מצודה ומעלהו והוריו הרי זה משוכח ואינו
 צריך ליטול רשות מבית דין ואע"ג דקא צייד כורוי :

(ה) **ראה** תינוק שנפל לבור עוקר חוליא ומעלהו והוריו הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מב"ד ואע"ג דקא מתקין דרנא לחוליא. נגעלה דלת בפני תינוק שובר הדלת ומוציאו והוריו הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מבית דין ואע"ג דקא מיחבר ליה שיפי :
(ו) **מכבין** ומפסקין בפני הדליקה והוריו הרי זה משובח ואינו צריך ליטול רשות מב"ד ואע"ג דקא ממכין מכוכי, וצריכא דאי אשמעינן ים משום דאי לא מסיק ליה

מיית אבל בור איפשר דתיוב בהאי גיסא ומכשכש ליה באמנוזי צריכא. מכבין ומפסקין למה אבל דלת איפשר דתיוב בהאי גיסא ומכשכש ליה באמנוזי צריכא. מכבין ומפסקין למה לי א"ר אלעזר לא נצרכה אלא אפילו לחצר אחרת, אמר רב יוסף אמר רב יהודה אמר שמואל לא הלכו בפיקוח נפש אחר הרוב היכי דמי אלימא דאיכא מ' ישראל וכותי אחד הא רובא ישראל נינהו אי נמי מחצה על מחצה ספק נפשות להקל ואלא דאיכא מ' כותים וא' ישראל הא נמי פשיטא דהוה ליה קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי לא צריכא דפריש חד מינייהו ואול לחצר אחרת מהו דתימא כל דפריש מרובא פריש ולא מפקחין קמ"ל אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב. אינו והא"ר יוחנן אפילו השעה כותים וישראל אחד באותו חצר מפקחים בחצר אחרת אין מפקחין לא קשיא הא דפרוש כולתו הא דפרוש מקצתייתו :

(ז) **מי** שנפלה עליו מפולת ספק הוא שם ספק אינו שם ספק מה ספק כותי ספק ישראל מפקחין עליו מצאוהו חי מפקחין ואם מת יניחוהו, מצאוהו חי פשיטא לא צריכא אלא אפילו לחיי שעה. ת"ר עד היכן הוא בודק עד מכורו וי"א עד חוטמו בדק ומצא עליונים מתים לא יאמר כבר מתו התחתונים, מעשה היה ונמצאו העליונים מתים והתחתונים חיים, אמר רב פפא מחלוקת מטמה למעלה אבל מלמעלה למטה כיון דבדק ליה עד חוטמו תו לא צריך דכתיב כל אשר נשמת רוח חיים באפיו, ומנא לן דפיקוח נפש דחי שבת דכתיב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם :

(ח) **המאת** ואשם ודאי מכפרין, מיתה ויום הכפורים מכפרים עם התשובה, והשובה מכפרת על עבירות קלות על עשה ועל לא תעשה שניתק לעשה ועל החמורות הוא הולא עד שיבא יוה"כ ויכפר, שאל ר' מתאי בן חרש ברומי [את ר' אלעזר בן עזריה] אמר לו שמעת ד' הלוקי כפרה שהיה ר' ישמעאל דורש אל"ג הן והשובה עם כל אחד ואחד, עבר אדם על מצות עשה ושב אינו זו משם עד שמוחלים לו מיד שנאמר שובו בנים שובכים, עבר על מצות לא תעשה ועשה תשובה תולה ויה"כ מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עולכם, עבר אדם על כריתות ומיתות ב"ד ועשה תשובה תשובה ויום הכפורים תולין ויסורין ממרקין שנאמר ופקדתי בשבט פשעם וגו', אבל מי שיש בידו חילול השם אין כח בתשובה לתלות ולא ביוה"כ לכפר ולא ביסורים למרק אלא כולן תולין ומיתה ממרקת שנאמר ונגלה באוני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם וגו', היכי דמי חילול השם אמר רב כגון אנא אי שקולנא כשרא מבי מבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר, ור' יוחנן אמר כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תורה ובלא הפילין, רב נחמן בר יצחק אמר כגון דאמרי אינשי שרא ליה מריה לפלניא רב יצחק בר רב דימי אמר כגון שחבריו בושין משמוערתו :

(ט) **ת"ד** כוּסֵם שאדם שונה וקורא ודבורו נבחת עם הבריות ומשאו ומתנו בשוק נאה ונושא ונתן באמונה מה הבריות אומרות עליו אשרי פלוני שלמד תורה אשרי אביו ואשרי רבו שלמדוהו תורה אוי להם לבני אדם שלא למדו תורה פלוני שלמד תורה ראיהם כמה יפים דרכיו וכמה מתוקנים מעשיו עליו הכתוב אומר ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר, וכוסמן שאדם שונה וקורא ואין דבורו נבחת עם הבריות וגו' מה הבריות אומרות עליו אוי לו לפלוני שלמד תורה אוי להם לאביו ולרבו שלמדוהו תורה אשריכם לבני אדם שלא למדו תורה פלוני שלמד תורה ראיהם כמה מבווערים מעשיו

מעשיו וכמה מקולקלים דרכיו עליו הכתוב אומר באמור להם עם ה' אלה ומאד ציוו יצאו . אמר ר' לוי גדולה תשובה שמנעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך , א"ר חמא בר' חנינא גדולה תשובה שמביאה רפואה לעולם שנאמר שובו בני ישראל ארפא משוכתם , היכי דמי בעל תשובה כגון שנתא דבר עבירה לידו ופירש , מחוי רב יהודה באותו מקום ובאותו פרק ובאותה אשה :

(ב) **אמר** רב יהודה רב רמי כתיב מכסה פשעיו לא יצליח וכתיב אשרי נשוי פשע כמוי חמאה , לא קשיא כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו . תניא עבר אדם עבירה פעם אחת מוחלין לו שניה מוחלין לו שלישית אין מוחלין לו שנאמר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והתניא ג' מוחלין לו ד' אין מוחלין לו לא קשיא הא ביחוד הא בציבור . גרסינן בפרק סדר תעניות כיצד ת"ר אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בו למה הוא דומה לאדם שתופש שרץ בידו שאפילו מובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו מבילה ורקו מידו עלתה לו מבילה שנא' ומודה ועווב ירוחם :

(ג) **תניא** עבירות שהתודה עליהן יו"כ זה לא יתודה עליהן ביו"כ אחר ואם שנה בהן צריך שיתודה עליהן ואם לא שנה בהן ומתודה עליהן עליו הכתוב אומר ככלב שב על קיאו כסיל שונה באולתו ר' אליעזר בן יעקב אומר כל שכן הרי זה משוכח דכתיב כי פשעי אני אדע וגו' אלא מה אני מקיים בכלב שב על קיאו כדרב הונא דא"ר הונא כיון שעבר אדם עבירה פעם אחת ושנה בה הותרה לו הותרה לו סלקא דעתך אלא אימא נעשית לו כהיתר :

(ד) **וצריך** לפרט את החמא שנאמר אנא חמא העם הזה וגו' ויעשו להם אלהי זהב דברי ר' יהודה בן בבא ר' עקיבא אומר אינו צריך אלא מה אני מקיים ויעשו להם אלהי זהב כד"ר ינאי דא"ר ינאי אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כסף וזהב שהשפעת להם לישראל עד שבלו שפתותם מלומר די הם גרמו לעשות להם אלהי זהב . מפרסמין את החנפים מפני חילול השם שנאמר ובשוב צדיק מצדקו ועשה וגו' . כל המזכה את הרבים אין מספקין בידו לעבור עבירה כרי שלא יהיו תלמידיו נוהלין העולם הבא והוא יורד לשאול שנא' כי לא תעווב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות שחת , וכל המחמיא את הרבים אין מספקין בידו לעשות תשובה שלא יהיו תלמידיו יורדין לשאול והוא נוהל העולם הבא שנאמר אדם עשוק בדם נפש עד בור ינום אל יתמכו בו :

(ה) **האומר** אחמא ואשוב אחמא ואשוב אין מספקין בידו לעשות תשובה , אחמא ויוה"כ מכפר אין יום הכפורים מכפר , עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו , אמר רבי יצחק כל המקנים את חבירו אפי' בדברים צריך לפייסו שנאמר אם ערבת לרעך תקעת לזר כפך נוקשת כאמרי פיך נלכדת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל וגו' לך התרפס ורבה רעיון אם יש לו ממון בידך התר לי פסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים . אמר רב יהודה וצריך לפייסו בשלש חבורות של שלשה בניה אדם שנאמר ישור על אנשים ויאמר חמאתי וישר העויתי ולא שוה לי , ואם מת א"ר יוסי בר חנינא מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חמאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי זה שחבילתי בו . אמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מחילה מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלשה פעמים שנאמר אנא שא נא ועתה שא נא , ודוקא חבירו אבל לאביו ולרבו עד דספיים ליה ומיפיים , עד כאן דברי רבינו יצחק האלפסי :

(ו) **אמרינן** בעירובין בפרק ככל מערבין גבי קידוש על היין היכי נעביד ליבריך עליה ושתי ליה כיון דקביל עליה איהסר ליה , ליבריך עליה ולנחיה הסברך צריך שיטעום , ליטעמיה לינוקא דילמא אתי למיסרך הלכך לא אפשר :

מה **ואם** בא ברית מילה ביום כפור או בהשעה כאב ובשאר תענית ציבור כתב רבינו שלמה ז"ל שיברך על הכוס וינחנו עד מוצאי התענית ושתי ליה אבל לא ליטעמיה לינוקא דילמא אתי למיסרך, ואין נראה דאם כן גם בקידוש בליל כפור ליברך עליה ולנחיה עד מוצאי התענית, אך מה ששמעתי בצרפת בשם רבינו הקדוש רבינו אליהו בר' יהודה מן פרי"ש העירה נראה עיקר והלכה למעשה היו עושין על ידו בצרפת בזה להטעימו לתינוק, ואין בזה חשש דאתי למיסרך כלל אלא בקידוש צום הכפור שהוא מדי שנה בשנה ואם בכל שנה יטעימו לתינוק כל איש ואיש בכיתו ודאי אתי למיסרך, אבל כשחל ברית מילה בתענית ציבור אם יטעימו לתינוק לא אתי למיסרך דאולי לא יבא בכמה שנים ברית בתענית ציבור ולא שכיח הלכך אין לחוש לכך, ויישר, (אב"י):

מו **כתב** רב עמרם גאון ז"ל שבערב ויה"כ אין רשאים להטמין את החמין שאין טומנין אלא בערב שבת לכבוד שבת וזה נמצא כאילו טממין לכבוד שבת אבל להטמין ערב יום כפור ורב נטרונאי כתב הטמנת ערב שבת הוצרכה לכבוד שבת אבל איסור אין בו ואין ממחין למוצאו למה הוצרכה יתקן כל צרכיו למוצאו שהוא חול אבל איסור אין בו ואין ממחין ביד העושה. ומנהג צרפת ופרובינצא הוא להטמין ומנהג כשר הוא, שאם לא יעשו כן יהיו בני אדם בהולין ויגעים ויקצרו את ההפלה כרי למהר ולבשל ולא יוסיפו מחול על הקדש, וגם יהיה סבה שהילדים יאכלו מבעוד יום שלא יוכלו להתאחר עד התבשיל, וכשימצאו הכל מוזמן ומתוקן לסעודה לא יבאו לידי חשש איסור, ושלוס, (אב"י):

מו **ואמרינן** בסוף יומא כך היה מנהגו של ר' יהושע בן לוי ערב יום הכפורים מביאים לו מטפת ושורה אותה במים ועושה אותה כמין כלים נגובים ולמהר מקנח בה פניו ידיו ורגליו, פירוש כמין כלים נגובים דעבר לה שלא יבא לידי סחיטה, ואמרו ליה איפכא אמרת לן ואתיבנא לך סחיטה, ומצאתי בירושלמי בסוף יומא ביום הכפורים מביאין לו מפה ומרחין את ידיו ומקנח אותן במפה ומעבירה על גבי עינו ואינו חושש. בתשעה באב רוחץ את ידיו ומעבירם על עינו. סוף סוף הירושלמי חולק ואינו עיקר דאמר בבבלי אסור לאדם להושיט אצבעו קמנה במים בט' באב כדרך שאסור ביו"כ, (אב"י). ואדם שהוא אסטניס ואין דעתו מיושבת עליו כל השנה עד שירחץ פניו וידיו במים מותר, בשם הגאון ז"ל:

מה **ואם** היו ניצוצות של מי רגלים ניתוין על רגליו מותר לרחצן ולשפשפן בידיו כדתנן זה הכלל היה במקדש כל המיסך רגליו צריך סבילה וכל המטיל מים מעון קידוש ידים ורגלים ואמרינן בשלמא רגלים משום ניצוצות אלא ידים למה זאת אומרת מצוה לשפשף. וכיום הכפורים התירו לקנח בכלים נגובים אבל להרית ידיו לא התירו, ובאשה הוא שהתירו להרית ידה אחת לתת פת לתינוק משום שיבתא, פירוש רוח רעה השורה בידים ומקפדת על שלשה פעמים, וכן גורו חכמים על שמאי להדיח בשתי ידיו ולהאכיל פת לתינוק, הא לאו הכי אסור:

טז **וביום** הכפורים לישב על גבי כרים וכסתות ומצעות נאות אין בו משום עבירה ובלבד שיהיו רוב הציבור יושבים עליהן אבל מיעוטן לא מפני המחלוקת: **ז** **מצאתי** ולענין נעילת הסנדל בלא מנעל שרי כי הא דרבה בר רב הונא כריך סודרא אכרעיה ונפיק. ומנעל של שעם בין ביו"כ בין בתענית ציבור מותר, רב יהודה נפיק כרהיטני פירוש מנעל שעושין מן קש של חמין. אביי נפיק כרהיטני רבא נפיק כדיבלי מין עשב הוא, נמצא שכל מנעל שאינו של עור מותר:

נא **ומעתה** בתי שוקים של בגד מותר לצאת בהן בין בט' באב בין באבל בין ביום הכפורים דלאו מנעל הם ואינו אסור כי אם מנעל של עור כדאיתא בירוש' יוצאים באנפליאה של בגד, וכתב רב אחא טשבחא ובהלכות גדולות דאי צריך איגיש למיפק בדוכתא דשכיחי נחשים ועקרבים והוא דחיל למיול המן בלא מסאני שרי למיסרך מדי

מידי אכרעיה כי היכי דאמרן לעיל דלא ליתוק אבל מסאני בין דמפנק בין דלא מפנק אסור ע"כ. ולא נראה דאמר שמואל כל שהוא מחמת סכנת עקרב מותר ועל כרחין אף במסאני קאמר דהא בהני דאמר אף בלא סכנה שרו למיפק בהו לכתחילה, והרב ר' יצחק אבן גיאת כתב וכן עיקר, לא ימייל אדם בקורדיסין בתוך ביתו אבל הוא ממזיל באנפליא של בנד אבל סגור ומנעל של עור לא ימייל בהן מבית לבית ולא ממטה למטה, ירושל' אית הנא תני יוצאין באנפליא ביום הכפורים ואית הנא דתני אין יוצאין, מאן דתני יוצאין באנפליא של בנד, ומאן דתני אין יוצאין באנפליא של עור, ר' יצחק בר נחמן סליק לגבי רבי יהושע בן לוי בלילי צומא רבא נפיק לגביה לבוש סוליאס א"ל מהו דין א"ל אסמנים אני, חד תלמיד מן דר' מנא אורי לחד מן קריבוי דנשיא למילכש סוליאס א"ל אי מן היא א"ל מן דר' יהושע בן לוי הוא א"ל ר' יהושע בן לוי אסמנים הוא :

(נד) **וכתב** רב עמרם שכך מנהג ערב יום הכפורים שמש שעות ולמעלה ארם הולך לבית המבילה וטובל ואין לברך על המבילה וכל שכן על הרחיצה מי שרוחץ בתשעה קבין הואיל ואין מצוה בזמן הזה, אבל מבילה שהיא מצוה כגון היולדת והנדה והזבה מברכין ואח"כ טובלין, ודאמר כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן חוץ מן המבילה אוקמהו רבנן קשישי בטבילת גר ועבר דלא חוו קודם מבילה :

(נג) **ולפני** הסעודה מתודה לאחר תפלתו, דתניא מצות וידוי ערב יום הכפורים עם חשיכה אבל אמרו חכמים מתודה אדם קודם שיאכל וישתה שמה המרפא דעתו עליו, ואע"פ שהתודה ערבית יתודה שחרית [ומסוף] ומנחה וזעילה דתניא אור יום הכפורים מתפלל שבע ומתודה, שחרית מתפלל ז' ומתודה, מוסף מתפלל ז' ומתודה, מנחה מתפלל ז' ומתודה, נעילה מתפלל ז' ומתודה, וחותם בוידוי דברי ר' מאיר וחכמים אומרים אם בא לחתום בוידוי חותם, למדנו מזה דבין לר' מאיר בין לרבנן מותר לחתום בוידוי ולומר ברוך אתה ה' האל המולחן כאשר כתוב בסדורים הישנים, אך הרב רבינו מעדיה נ"ע כתב שכל מי שחותם בוידוי מועה הוא וכן מנהג כל ישראל שלא לחתום ולא ידעתי למה אין חותמין, וכמדומה לי שכך שמעתי בשם ר' יעקב בצרפת שרשאי אדם לחתום בה, (אב"ן). ואמר רב עמרם שליח ציבור אומר וידוי וזמא לאחר שסיים את תפלתו בקול רם להוציא את הרבים ידי חובתן, ואומרים אבינו מלכנו ואין גופלין על פניהם, וזה הוידוי וזמא לכל תפלות יום כפור לבד מנעילה שאומרים אתה נותן יד לפושעים, וכן מנהג כל ישראל כרב עמרם. אך לפי ההלכה אינו כן דת"י מצות וידוי עיוה"ב עם חשיכה והיכן אומר יחיד אומר אחר תפלתו וש"צ אומר באמצע התפלה, מה היא אבל אנחנו חסאני, אמר בר המדורי הוה קאימנא קמי דמר שמואל והוה יתיב כי טמא שליחא דציבורא לאלל אנחנו קאים אמינא ש"מ עיקר וידוי האי הוא, למדנו מזה דוידוי מעומר הוא ולא מיושב דהא קם ליה, ואע"פ שהתפלל צריך לעמוד כי שמע ליה משליחא דציבורא ולעולם בכרעיה כדאמרינן לעיל, ורב האי כתב שאין מנהג לשי"צ להתודות במנחה בערב וי"כ ואם ירצה לומר בברכת המרבחה לסלוח חטות בידו, אך לא שמענו מנהג זה, ואם מפני שאין בקיאין צריך להודיעם שכולן צריכין להתודות לאחר תפלתם לפני סעודה המפסקת. וכתב רבינו שרירא שבשביל להסדיר תפלת וי"כ לבני אדם שאינן בקיאין בה אין לשליח ציבור להשמיע קולו בעוד שהוא מתפלל בלחש מוקולה לא ישמע. אך לאחר תפלתו שהוא מתפלל בקול רם להוציא את מי שאינו בקי יתפללו עמו אם ירצו :

(נד) **וכתב** רב עמרם שכך אמר ריש התיבהא מנהג שלנו ובבית רבותינו שבבבל לאחר הסעודה המפסקת חוזרים למקדש מעט להתפלל ערבית, ולפני פריסת שמע עומד ש"צ ומברך שהחיינו שמא יש אחד מהקהל שלא בירך בביתו, והרשות ביד כל אחד לברך בביתו כדאמרינן בפרק שני דעירובין הלכתא אומר זמן ברה"ו וי"כ וזמן אומרו

ואמרו אפילו בשוק. וכן כתב רב נטרונאי ששי'צ אומר זמן להוציא את מי שלא בידך. וכתבו רבי' סעדיה ז"ל ורבינו האי ז"ל רבין יחיד בין ציבור חייבין לברך שהחיינו אחר תפלת ערבית. ונהגו רוב מקומות בספרד ובפרובינצא ובצרפת לאומרו לפני התפלה כרב עמרם :

(נה) וכתב רב עמרם שיש מקומות ששי'צ אומר לפני התפלה כל נדרים * ואומר שהחיינו לפי שאין כוס בליל יום כפור לאומרו, אבל שדרו מסתיבתא הקדושה שמנדג שמות הוא לומר כל נדרים, וכן כתב רב סעדיה לומר כל נדרים ואומר בסוף דבריו וכי תקון רבנן כל נדרים רק לעדה בשגנה ואסרה על נפשה בשבועה בבית הכנסת כגון נדרי אונסין ושגנת ציבור כדכתיב ואם כל עדת ישראל ישגו, אבל מי שנשבוע כל השנה להחזיר שבועתו ולבטלה לא :

(נו) וכתב רב נטרונאי אין נוהגין לא בשתי ישיבות ולא בבבל להחזיר נדרים לא בראש השנה ולא ביו"כ, אך שמענו שיש מקומות שאומר השי'צ כל נדרים שלש פעמים ולא שמענו מרבתינו, ומנהג צרפת ופרובינצא לומר כל נדרים ג' פעמים, ור"י הגיה בו לומר מיום הכפורים זה עד יום הכפורים הבא עלינו לטובה, והכי איתא בנדרים (פ"ג) הרוצה שלא יתקיימו נדריו יעמוד בראש השנה ויאמר כל נדרים שאני עתיד לידור כל השנה הרי הם בטלים ובלבד שיהא זכור בשעת הנדר, ואקשינן אי זכור בשעת הנדר עקרית לתנאיה וקיימיה לנדריה אמר אביי הני ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר, רבא אמר כגון דאתני בראש-השנה ולא ידע במאי אתני ונדר וזכור בשעת הנדר דאתני אמר בשעת נדרו שעל דעת הראשונה אני נודר אין בו סמך ותנאו קיים לא אמר על דעת הראשונה אני נודר במל תנאו וקיים נדרו, רב הונא בר חיננא סבר למדרשיה בפירקא א"ל רבא הנא קא מסתים לה סתומי כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים ואת דרשת ליה בפירקא, הא למדת דאף דאתני מעיקרא לא סבר רבא לאורווי, וכל שכן נדרים ושבועות שעברו כבר שאין מתירין ואין מורין להחזיר ואין התרה מועלת להם למי שהתנה לאחרי נדרו שיהא במל כלל הילכך אין ראוי לומר התרה זו כלל, הרב בן גיאת. וכתב רבינו האי שהלכה כרבא דמחמיר לפיכך אין אנו נוהגין כמשנה זו ואין אנו מפירין ומתירין נדרים לא ברה"ה ולא ביו"כ ולא שמענו מרבתינו אף אתם ההכמים החמירו על עצמכם ואל תשנו ממנהג הישיבות. ור"י כתב כל נדרים שאומרים בליל הכפור הגיה אבא מרי מיום הכפורים זה עד יום הכפורים הבא עלינו לטובה כולהו איחרטנא בהון וכן עיקר, והאומר מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים הבא עלינו לטובה כולהו איחרטנא בהון טועה הוא שאי אפשר לו להחזיר לעצמו ובלא חרטה דמעיקרא ובלא יחיד מוסחה או ג' הדימות, ועוד דהלכה כרב פפא דהוא בתרא דאמר בפרק השולח גמ שצריך לפרט את הנדר, אלא כהנהגת אבא מרי עיקר, וסמך לדבר בפרק ד' נדרים הרוצה שלא יתקיימו נדריו של כל השנה יעמוד בראש השנה וכו', לעיל, ופרין אי זכור וכו', לעיל, דלא דמי להאי דאמר לעיל לאומר בפני כבירו כל הנדרים וכו' דהתם ודאי לא מבטל לתנאיה דידים מוכיחות שלבטל הנדר של אחריו הוא מכין אביי תני וכו', לעיל, וכן הלכה דשיבת פירכת התלמוד ודברו אביי מוכיחין כך ורבינא ורבא דמשנו שינויי אחרנא לא פליגי אתלמודא אלא סברו דלא צריך לשנויי כראביי כדמשני גבי שבועות דפריש אביי כאומר שבועה שראיתי ופריך רבא והא דומיא דנדר קתני אלא אמר רבא באומר יאסרו וכו' אם לא ראיתי ואביי לא פליגי אלא דבעי לאוקמי לישנא דאם לא ראיתי ורבא אמר דאתני

* מנזל בגמרא ובפוסקים ש"ן עייך כימר והפריה רק לנדרים ושבועות שזכר או נשבע אדם כמה שזנע לעצמו בלבד, כגון אוכל או לא אוכל, אישן או לא אישן וכדומה. אבל כמה שזנע לחבירו ומכ"ס למתלה או בכתי המספס אין שום היסור הפרה ושאלה כלל, והעובר עשו ממוז מלד מלד, רחמנא ללן :

דאתני וכו' ולא ידע כמה התנה אם מדברים שבינו לחבירו אם מדברים שבינו לכל העולם או משאר דברים והשתא קא נדר אי זכור בשעת הנדר ואמר על דעת וכו' לכשיזכר שמדבר זה התנה הנדר לית ביה מששא ואם לא אמר על דעת וכו' לכשיזכר מדבר זה במליה לתנאיה שהיה זכור ולא חשש וקיים נדר ולרבא אפילו לא אמר אי אין זכור בשעת הנדר [לא אמרין] במליה לתנאיה וקיימיה לנדריה ובהא מודה לאביי וליכא מאן דפליג כי אין זכור מתנאו כלל נדריה לית ביה מששא :

נו) ומתחיל החץ והוא רחום, יסוד העמרכי דמנהג ספרד שאומר לעולם והוא רחום בערבית, ובשאר ארצות אין אומרים אותו כי אם בחול ומבואר במקומו, ברכו ק"ש ושתים לפניו ושתים לאחריה וחותמים פורס סוכת שלום. זה מנהג ספרד בימים טובים ולא בשבתות ומנהג צרפת ופרובינצא אף בשבתות והמעט מבואר במקומו :

נד) ומתפללין ביום הכפורים ובר"ה בכל התפלות מלוך (וולתי בהוכרת יום כפור) בברכה רביעית ואחר מלוך מחול לעונותינו והשיאנו וחותם מלך מחול וסולח וכו' מלך על כל הארץ וכו' ומתורה אחר תפלתו וידוי וזשא אבל אנחנו וידוי רבה על חטא על חטאים, ורב עפרם אמר שאינו אומר יעלה ויבא ולא מלוך אלא מחול לעונותינו ודברך מלכנו וקים לעד וכו' ויום הכפורים, וכן מנהג צרפת שלא לומר מלוך אך אומר יעלה ויבא, ובספרד זבפרובינצא אומרים את שניהם. ואם חל יום כפור בשבת אומר החון אחר התפלה ויכלו ומעין שבע כגן אבות בדברו כדרך שאר שבתות השנה וחותם מקדש השבת ואין צריך להזכיר יום הכפורים שאילו לא שבת אין לש"צ היורד לפני התיבה ערבית של יום הכפורים לומר מעין שבע (בפרק נמש מדליקין), ואף על גב דבנעילה מדברינן דשבתא התם היינו מעמא דיום הוא שנתחייב בארבע תפלות כדאמר התם, ואחר התפלה אומר סליחות ותחנונים קדיש :

נח) בשחרית משכימין לבית הכנסת ופותח החון בברכות ואחרי כן פותח בומירות של שבת ואומרים הודו לה' קראו בשמו, תפלה למשה, תפלה לדוד שמעה ה' צדק, לדוד אליך ה' נפשי אשא, לדוד משכיל אשרי נשוי פשע, למנצח חנני אלהים כחסרך, למנצח לך דומיה, למנצח לבני קרת רצית ה' ארצך, תפלה לדוד המה אלי אונך עניי, לדוד ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד, שיר למעלות אשא עיני, שיר המעלות אליך נשאתי את עיני, שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים, שיר המעלות ממעמקים, הללויה הללו את שם ה' וגומר כל המזמור. ופותח ברוך שאמר ויש שמוסיפין בו מענין הימים ליום טוב ושבת וכן מנהג ספרד, ולא יתכן לשנות ממטבע שמבעו חכמים בברכות והמשנה לא יצא, (אב"ן). אך המזמורים הנוספים ליום שנהנו בספרד מנהג כשר וטוב, שיש מהן לענין היום ויש הצריכים ליום שהן דברי בקשה ותחנון, (אב"ן) : **נט) וכתב** רב עמרם ויורד שליח ציבור לפני התיבה ואומר נשמת, ואם יש מנהג ביוצר אור ובאהבת עולם ובאמת ויציב לומר תוספת לענין היום הרשות בידו, וכן מנהג צרפת, וגם בשלש ראשונות ואחרונות ויכל אדם לשאול צרכי רבים, דלא ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות צרכי יחיד קאמר אבל צרכי רבים שואלין, תדע דהא שלש ראשונות ושלש אחרונות צרכי רבים נינהו, כך פירש כל הגאונים ז"ל. וכתב רב עמרם ויורד ש"צ ואומר מן ומחיה ומשלש * ואומר מעמד שיש בו רציו וסליחה ושבת והודיה והוכרת זכות, ולא דבר קצוב הוא ולא של חובה אלא מה שירצו הן להרבות או למעט וכן במוסף, ולפנינו אין אומר אלא דבר מועט בשלש ראשונות אבל סליחות ורחמים חובת היום הן ובשמגיע לפני ה' תהירו אומר שבע סליחות ומתורה שלש פעמים :

ס) וכתב רבינו סעדיה יש שמוסיפין לאחר זכר ליציאת מצרים אבל אנחנו וכו' רבינו האי שכך מנהגם ואין בכך הפסד, ואחרי היודיו והסליחות אומר מחול לעונותנו,

וכן

* פולי פוונט על גלגש וכן, או על קדוש ק' ק' ק'.

וכן המנהג ש"צ מתודה עם הציבור ביחד וחזור ומתודה לבדו בקול רם להוציא רבים ידי חובתן ג' פעמים . ואחר התפלה מוציאים שתי תורות וקורין ו' באחרי מות פרשת קרבנות היום ומפמיר קורא ובעשור לחדש ומפמיר בישיעה כי כה אמר רם ונשא וגו' עד כי פי ה' דבר , לפי שכתוב בה הלא זה צום אבחרהו להכריז ולהזהיר על התשובה , (אב"ן) . ונפלאי על מה שהיו עושין במקדש למה אין אנו עושין כך דתנן בא לו כהן גדול לקרות קורא וקורא אחרי מות ואך בעשור ובעשור שבחומש הפקודים קורא אותו על פה ואנו מדלגין אך בעשור שלא נקראת כלל בזמנה מה שאין כן בכל הפרשיות שבתורה שנקראים בזמנן מתקנת משה דכתיב וידבר משה את מועדי ה' שיהיו קורין כל אחת בזמנה . ואומר תהלה לרוד ומחזיר ספר תורה למקומו ואומר קריש חסר ועומדים להפלת המוסף ואומר אבות וגבורות וקדושת השם , ובכין ובכין ובכין עד המלך הקדוש , אתה בחרתנו , ומפני חטאינו עד כהלכתן . יש אומרים כאן עלינו לשבח מחול לעונותינו ויש אומרים מלך על כל העולם כו' והשיאנו כי אתה סולחן , ולאחר שים שלום אומר וידוי וזטא וידוי רבה . ויש ליישב מנהג ספרד ופרובינצא האומרים מלך שהרי אמרו בראש השנה (פסק ג') שלכן אין אומרים הלל בראש השנה ויום כפור שהמלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ואין ברין לומר שירה , ואפילו ברה"ב בינונים תלויים ועומדין מרה"ב ועד יזה"כ וכו' נכתבים לחיים לא וכו' נכתבין למיתה , א"כ ראוי לומר מלך לפי שהמלך יושב על כסא המלוכה לשפוט ולדין את בריותיו , ושלום :

(סא) **ואם** חל יו"כ בשבת אומרים בכל התפלות ותתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות לבנותה את יום המנוח הזה ואת יזה"כ הזה , וש"צ אומר בקול רם מגן ומסיה ובמשלש , וכשמגיע עד לפני ה' המהרו אומר רשות לסדר עבודה :

(סב) **ומנהג** צרפת ופרובינצא לומר עלינו לשבח , אוחילה לאל , ואומר סדר עבודה והיודין שהיה כהן גדול מתודה ביום הכפורים שהיה מזכיר את השם עשר פעמים ביום , שלש בכל היודיו לשלשת וידוין , ואחת בגורלו לה' חמאת , ושני היודין בפר ואחת בשעיר המשתלח , ואומר כך , אנא השם עויתי ופשעתי וחטאתי לפניך וגו' , ואח"כ אומר אנא השם עויתי ופשעתי וחטאתי לפניך אני וביתי ובני אהרן עם קרשך , ואהר כך אנא השם עוון פשעו וחטאו לפניך עמך בית ישראל , ואמר רבינו האי ז"ל יאמר אנא השם ולא אנא בשם , ובלשון זה לא היה כהן גדול אומר אנא השם אלא שם המפורש שהוא בן ארבעים ושתים אותיות ומצוי בישיבה ידוע לחכמים והיה אומר אותו עשר פעמים . ונהגו לומר היודין בקול רם . והציבור השומעים היאך היה כהן גדול אומר (היו) כורעים ומשתחיים ונופלין על פניהם [כאותן] שהיו שומעים את שם המפורש ויצא מפי כהן גדול בקדושה וכו' . כמו שאמרו והכהנים והעם העומדים וכו' תתרו . ביומא פרק שלישי כיצד מתודה אנא השם עויתי ופשעתי וחטאתי דברי ר' מאיר וחכמים אומרים חטאתי ועויתי ופשעתי , אמר רבה בר שמואל אמר רב הלכה כחכמים פשימא יחיד ארבים הלכה כרבים , מהו דתווא מסתברא טעמא דר' מאיר דקא מסייעי ליה קראי קמ"ל , ואינון קראי נושא עון ופשע וחטאה , והתודה עליו את כל עונות בני ישראל ואת כל פשעיהם לכל חטאתם וגו' . ההוא דנחית קמיה דרב ועבד כר' מאיר א"ל רב שבקת רבנן ועבדת כר' מאיר א"ל אנא כר' מאיר סבירא לי כדכתיב בספר אורייתא דמשה . ובהלכות פסקו כרבנן וכן פסק רב פלטי , אך רב הפץ ורבינו סעדיה פסקו כר' מאיר מההוא דנחית קמיה דרב ועבד כר' מאיר ושבק ליה רב , דאלמא רב דפסק כחכמים הדר ביה , והכין מסתברא :

(סג) **ובמנהג** קורין בעריות , והמנהג להודיע לרבים ולהזהיר על העריות וכל מי שיש לו מאלה יקבל על עצמו לפרוש מהן ולהתודות עליהן ויתכפר לו , כ"ק מרבנותינו בצרפת . ואני מצאתי במדרש למה קורין בעריות ביו"כ לומר רבון העולמים הותרתנו

הזהרנו שלא לגלות ערוה אף אתה אל תגלה ערותנו ביום הכפורים והכפר לנו על כל פשעינו ותמחול לכל עונינו ותסלח לכל חטאתינו, (אב"ן). וקורין ג' בעריות ומפמיר ועלו מושיעים ונבואת יונה שמרברת על התשובה ולהזהיר על התשובה ומי אל כמוך נושא עון וכו', ושלישי הקורא הוא המפמיר, ומכרך לפניו ולאחריה כל הברכות כדרך השהרית, יסוד העמרמי. ובצרפת נהגו בכל ארבע תפלות לומר סליחות ורחמים וכן ברין, והיו מחזירין לומר י"ג פעמים י"ג מדות בשחרית ובשאר תפלות שבע ולא ידעתי למה, (אב"ן). ואמרו רבינו סעדיה ורב נטרונאי ורבינו האי ז"ל במנחה של יוה"כ ובנעילה אין אומר ש"צ סדר עבודה אתה כוננת ולא בשחרית אלא במוסף בלבד שמוכר סדר עבודה והזאות והוידוין כמו שהיה מוכר כהן גדול וכיון שהוכר במוסף למה יחזור ויזכיר במנחה ונעילה הילכך לא יזכיר, וכן המנהג:

סד) וכתב רב עמרם בתפלת המנחה אין אומרים סליחה ולא רחמים אלא אחר סיום התפלה יאמר אבינו מלכנו, וכן אמר רב סעדיה שאין אומרים סליחות ורחמים כי אם בשחרית ובנעילה, ובצרפת נהגו בכל ארבע תפלות לומר וכו'. ולומר במנחה סליחות הרשות בידו לפי שיום סליחה הוא ובכל התפלות ראוי לומר, ומנהג של ישיבה הוא שבשחרית אומרים חמש סליחות ובמוסף שבע במנחה ובנעילה שלש שלש, ואם יש פנאי אומרים חמש. וכן אמר רב עמרם שאין אומר סדר עבודה אלא במוסף כדרך שאומרים סדר הקיעות במוסף ראש השנה וסדר קרבנות היום שאין אומרים בשבתות וימים טובים וראשי חודשים כי אם במוסף בלבד. אבל בגדר מתוך שהיה סדר עבודה חביב עליהם היו אומרים אותו אף בשחרית, וכמה גאונים היו שם ולא יכלו להסיעם ממנהגם:

סה) וכתב רב עמרם בנעילה פותח באשרי וסדר קדושה וקדיש ועומדין לתפלת הלחש ומתודה לאחר תפלתו ג' פעמים וכשיגיע לאתה יודע רוי עולם יאמר אתה נותן יד לפושעים, מה אנו מה חיינו, ובמקום זכרנו לחיים אומר חתמנו לחיים וחתמנו בספר החיים ובהוראה וחתום לחיים ושים שלום ובספר חיים נזכר ונחתם לפניך, וש"צ אומר באמצע התפלה במקום שאומר אתה יודע ומסכים כי אתה סולחן וחותם ויום הכפורים, אבל יחיד אסור לו לתתם בברכה בוידוי, כך כתב רב עמרם, וכבר כתבנו לעיל דבין לר' מאיר בין לרבנן יכול לתתם היחיד בוידוי:

סו) וי"ט שנהגו לאחר שמיים התפלה של מנחה אומר קדיש ותהלה וסומך תפלת נעילה לתפלת המנחה, כהפלת מוסף לתפלת השחר כך הפלגת נעילה למנחה שאומר תהלה לדוד ואין אומר סדר קדושה אלא במנחה בלבד, כך ראיתי בצרפת בסדר ר"ש ז"ל. וש"צ יאמר סליחות באמצע התפלה ומתודה כמה אנו מה חיינו ומסכים התפלה ואומר קדיש כולו. ואמר רב עמרם שלאחר כך נופלין על פניהן ומתחננים ואומרים בקול רם אבינו מלכנו ואנחנו לא נדע:

סז) ורבינו שרירא כתב לא שמענו מי שעשה כך ואין מנהג, וכהנים נושאים את כפיהן בנעילה כדרך שנושאים במוסף ובשחרית אבל במנחה אין נושאים, דמנחה דשכיחא שכרות בכל יום גורין, בנעילה דלא שכיחא שכרות לא גורין, וכן כתב רב עמרם. וכתב רב עמרם ששליח ציבור אומר בנעילה פעמים כבמוסף אבל בשחרית ומנחה אין צריך לאמרו. ומזאמרינן בתענית בריש פרקא דחסידי והאידינא מאי מעמא פרסי כהני ידיהו במנחתא דתעניתא ומרמפרקינן כיון דסמוך לשקיעת החמה מצלו לה כתפלת נעילה דמיא, למדנו מזה דומן תפלה נעילה סמוך לשקיעת החמה הוא:

סח) ובידו של רבי במוף תענית מאי נעילה רב אמר נעילת שערי שמים ור' יוחנן אמר נעילת שערי היכל, אחוה דאימיה דרב אדא הוה צייד גולתיה דרב בצומא רבה, אמר ליה רב בד תחמי שמשא בריש דיקלי את יהיב לי גולתיה דנצלי תפלת

נעילה

[המנהיג] ? 7

נעילה, מיחלפא שיטתיה דרב תמן אמר נעילת שערי שמים וכו' אמר נעילת שערי היכל א"ר מתניה ע"י רהוה רב מאריך בצלותיה סני הוה מגיע סמוך לנעילה שערי שמים, למדנו מזה דכר הוי שמשא בריש דיקלי היינו נעילת שערי ההיכל, (הרב אבן גיאת) :

והלכתא כר' יוחנן דאמר תפלת נעילה אינה פושרת של ערבית אלא לכשתחשך מתפללין תפלת החול, ומבדילין בחונן הרעת אתה הברלת כדרך שמבדילין במוצאי שבתות, ואפילו חל יו"כ או יו"ט באמצע השבוע מבדילין במוצאו ואע"פ שאין בו ששת ימי המעשה דסדר הברלות הוא מונה, ובמוצאי יו"כ שחל באמצע שבת ומוצאי יו"ט אין אומרים ויהי נועם שלא תקנוה אבות הראשונים אלא במוצאי שבת לחול וגם לא במוצאי שבת ליו"ט, ואף כשבא יו"ט באמצע השבת אין אומרים אותו במוצאי שבת משום דליכא מעשה ידינו :

טז) וכתב רב עמרם לאחר עושה השלום תוקעין תשר"ת פעם אחת והולכין לבתיהם לשלום. וכן כתב רבינו האי ז"ל כי מנהג כל ישראל לתקוע במוצאי יום הכפורים ולאוי משום חובה אלא זכר ליובל שנאמר ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם או לערבב את השטן ע"כ, ומפורש בראש השנה מראש השנה ועד יום הכפורים לא היו עבדים נפטרין לבתיהם ולא שדות חוורות לבעליהן תקעו כ"ד בשופר ביום כפור ראיתי במקומות שאין עושים אלא תקיעה אחת בלבד והיו אומרים רדי בתקיעה אחת לברך זכר ליובל, וי"ל בין למאן דאמר זכר ליובל בין לערבב את השטן צריך לעשות תשר"ת סימן אחד שלם דכתיב והעברת שופר תרועה ביום הכפורים תעבירו שופר בכל ארצכם ותרועה הוא יבבא, וכבר בארנו כי צריך לתרועה אחת תשר"ת תש"ת תר"ת ולכל הפחות מוטב לחוש לספיקות ולא להפסקות כר' יעקב מ"ב ע"כ צריך לעשות תשר"ת זכר לתרועה דיובל שהיו עושים לזמן הבית, וגם לערבב את השטן צריך לתקיעה ותרועה ואי אפשר לתרועה בלא שברים ותרועה כענין תשר"ת, דאמר בראש השנה א"ר יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחורין ותוקעין כשהן עומדין כדי לערבב את השטן, דאלמא בתקיעה ותרועה הוא דמיערבב שטן והתם הוא דכתיבי שלשה תרועות צריכין לעשות שלש פעמים תשר"ת מעומד למלכיות לזכרונות ושופרות, אבל ביום כפור דלא כתיבא אלא תרועה אחת די לנו בסימן אחד לערבב את השטן, ושלום, (אב"ן). ודאמר רבה לא שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מריעין לה בסופה מאי מעמא דלא איערבב שטן לאו כגון דאינקלע ראש השנה בשבת דהא רבה גופיה אמר מעמא דלא תוקעין משום לא יעבירו ארבע אמות ברשנה הרבים והיינו מעמא דלולב ודמגילה אלא דאינקלע בחול ואתיליד אונסא ולא תקעי, כך קבלתי מרבתי בצרפת, (אב"ן). ואני ראיתי בצרפת מקומות שהיו תוקעים לאחר תפלת נעילה מיד לפני תפלת ערבית וכן כתוב בתשובת רבינו שלמה ז"ל בסודרו. ואמר המעם אחרי שאמרו חכמים בשבת בפרק כל כהני כל מלאכת עבודה לא תעשו יצא תקיעת שופר ורדיית הפת שהיא חכמה ואינה מלאכה ואין האימור מלתקוע בשבת אלא שמא ילך אצל בקי ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים הכא אין לחוש בשכבר למדו הלכות התקיעה מראש השנה והשופר בבית הכנסת ואין לחוש לכך, כך ראיתי ואינו נראה בעיני, (אב"ן). ומנהג ספרד ופרובינצא לאחר תפלת ערבית. יסוד העמרמי ומבדילין על היין כדרך שמבדילין במוצאי שבתות ואע"פ שחל להיות באמצע שבת, ומבדילין על האור מפני שאסור להשתמש בו ביום כפור דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מברכין על הנר במוצאי שבתות ובמוצאי יום הכפורים, וכן עמא דבר וכן הלכה. מיהו משונה ויה"כ משבת בדבר זה דבמוצאי שבת מברכין על אור היוצא מן העצים וכן האבנים ובמוצאי יום כפור אין מברכין אלא לאור ששבת אבל לא לאור היוצא מן העצים וכן האבנים, וי"ל במוצאי שבת דמברכין להודיע דאור במוצאי שבת איברי

איברי אבל במוצאי יו"כ דלא איברי לא מברכינן אלא באור ששבת להודיע כי הבערת האש אסורה בו ביום כמו שאר כל המלאכות לשבת כן ליו"כ שנאמר בו וכל מלאכה לא תעשו לכך אין אנו מברכינן אלא באור ששבת ממלאכת איסור להודיע כי מעתה מותרת ליהנות ממנו ויאורו לאורו, (אב"ן):

עא) וזה שנהגו כל ישראל להדליק את הנר בערב יוה"כ אומרים העולם משום דבעינן אור ששבת, ואני מצאתי למנהג מעם יפה שכל ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לשמור נפשתייהם המשולה לנר שנאמר נר אלהים נשמת אדם, ואמרינן (כ"ט כ"ח) הרוצה לידע אם שנתו עולה יפה ידליק לו את הנר בראש השנה ויראה אם שנתו עולה, מכאן יש לי סמך לדבר. בפרקי ר' אליעזר בפרק מ"ו ראה סמאל שלא מצא עין לישראל ביום כפור אמר לפני הקב"ה רבש"ע ישראל הם עם אחד בארץ כמלאכי השרת מה מלאכי השרת אין להם קפיצין אף ישראל עומדין על רגליהם ביוה"כ מה מלאכי השרת שלום ביניהם ונקיים מכל חטא אף ישראל שלום ביניהם ונקיים מכל חטא ביוה"כ והקב"ה שומע עדותן של ישראל מן המקטרג ומכפר עליהם, (אב"ן). והיינו דאמרינן ביומא בכוליה שתא אית ליה לשמן רשותא לאשמוני אבל ביוה"כ לית ליה רשותא לאשמוני שנאמר יגער ה' כך השטן, השטן בגימטריא שס"ה פחות חד הוי כמנין ימות החמה חסר אחד, ושלוש, (אב"ן):

עב) כתב ר"י מ"כ דאע"ג דתנן בית הלל אומר מטבילים הכל מלפני השבת וארם בשבת וביו"ט ותנן נמי כל חייבי טבילות מובלין כדרכן בין בתשעה באב בין ביום הכפורים היינו למאן דאמר טבילה בומנה מצוה והואיל והיא מצוה הותרה בשבת וביום הכפורים ובמ"ו באב אבל למאן דאמר אינה מצוה אסור דאיפשר למחר וליומא אחרת, תדע דתניא כל חייבי טבילות וכו' כל היום כולו מובלין מן המנחה ולמעלה אינו יכול לטבול, והרי ר' יוסי אית ליה טבילה בומנה אינה מצוה והואיל וכאן אין צורך תפלה משהי לה עד למחר, ומאן דאמר עד המנחה מובל הני מילי לבעל קרי משום צורך תפלה אבל אדם שאינו בעל קרי אף על פי שכוונתו למצוה לצורך תפלה שאינה מצוה היום יותר מלמחר אסור לטבול, ועוד דקיימא לן כו' יהודה בן בתירה, ועוד דאנן קיימא לן דטבילה בומנה אינה מצוה, והרי מעשים בכל יום דלגדות שלנו סניא בתרא טבילה, וי"א דלתפלה יכול לטבול ביום הכפורים דלא פטר ר' יהודה אלא לדברי תורה דכתב קרא הלא כה דברי כאש וגו' אבל לתפלה לא כדתנן היה עומד בתפלה וזוכר שהוא בעל קרי כו', וכן פסק בפירושי רבינו חננאל ז"ל דר' יהודה לא קאמר אלא לדברי תורה אבל לתפלה לא ונראין דבריו, וכן עושין אנשי ארץ ישראל וכן מנהג פרוכניצא לטבול (ערב) [כיום] כפור וכן עיקר:

ברוך רחמנא דסייען.

הלכות סוכה

א) וירושלמי העושה סוכה לעצמו מברך לעשות סוכה וכן בלולב וכן בציצית ובכל המצות, כך מצאתי, וליתא מוקאמר במנחות פרק התכלת שמעוה להווא דמברך לעשות ציצית א"ל מרו ציצין דשמענא הכי אמר רב ציצית אינה צריכה ברכה דהניא העושה סוכה לעצמו מברך שהחיינו נכנס לישב בה מברך לישב בסוכה, העושה לולב לעצמו מברך שהחיינו נטלו לצאת בו מברך על נטילת לולב, ואילו לעשות סוכה ולעשות לולב אינו מברך ובכל מקום שחולק הבבלי עם הירושלמי הבבלי עיקר, וכ"כ ריאף ז"ל, היתה עשויה ועומדת אם יכול לחדש בה דבר מברך זמן מיד ואם לאו לכשינסך בה מברך: